



Universiteit
Leiden
The Netherlands

Evenwichtige waarheidsvinding en het belang van scenario's

Lochs, M.; Keijser, J.W. de; Crijns, J.H.

Citation

Lochs, M., Keijser, J. W. de, & Crijns, J. H. (2024). Evenwichtige waarheidsvinding en het belang van scenario's. *Expertise En Recht*, 2024(2), 41-45. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4097800>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4097800>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Redactioneel

Evenwichtige waarheidsvinding en het belang van scenario's

9

1. Inleiding

Waarheidsvinding als centrale doelstelling van het strafprocesrecht houdt in dat ernaar wordt gestreefd de strafwet toe te passen op de werkelijk schuldige, en te voorkomen dat de onschuldige veroordeeld of zelfs vervolgd wordt.¹ Die doelstelling brengt mee dat het in het strafproces draait om de 'materiële waarheid', wat betekent dat moet worden vastgesteld wat er daadwerkelijk is voorgevallen.² Hoewel als doelstelling onomstreden, zijn er in de strafrechtspraktijk vele, uiteenlopende, factoren die de waarheidsvinding kunnen bemoeilijken.³ In het navolgende concentreren wij ons op het belang van scenariodenken voor een evenwichtige waarheidsvinding en de moeilijkheden die zich daarbij kunnen voordoen.

Bij het denken in scenario's wordt niet alleen het schuldige scenario in overweging genomen, maar wordt ook onderzocht hoe goed de resultaten van het onderzoek passen bij alternatieve scenario's waarin een ander verhaal van de toedracht wordt geschetst. Het alternatieve scenario is dan – kort gezegd – het onschuldige scenario. Het belang van scenariodenken en van anticiperen op en beschouwen van alternatieve hypothesen en scenario's wordt door velen onderschreven. Zo wordt de bewijswaarde van bevindingen van forensisch (technisch) deskundigen thans in de regel uitgedrukt als een verhouding van de aannemelijkheid van die bevindingen in het licht van verschillende hypothesen. Ook in de forensische opsporing is steeds meer erkenning van en

aandacht voor het belang van alternatieve scenario's. Dit heeft onder meer vorm gekregen door het beter inbedden van mogelijkheden voor interne tegenspraak in de betrokken organisaties.⁴ Uit (evaluatie)onderzoek blijkt evenwel dat de wijze waarop en de mate waarin daaraan in de dagelijkse opsporingspraktijk invulling wordt gegeven, nogal eens afhankelijk is van de opvattingen van de betrokken personen en de cultuur en organisatie binnen onderdelen van politie en justitie.⁵ Bovendien is duidelijk dat de effectiviteit van scenariodenken staat of valt met de *tijdigheid* en *plausibiliteit* van alternatieve scenario's. Het is juist op dit punt dat wij in de inrichting van het strafproces een belangrijke kwetsbaarheid signaleren, die wij in het navolgende nader zullen toelichten.

2. Dogmatische en praktische asymmetrie in ons strafproces

Aan het op inquisitoire leest geschoeide Nederlandse strafproces ligt de gedachte ten grondslag dat de materiële waarheid het beste kan worden achterhaald door een actieve strafrechter, aan de hand van een onder leiding van het Openbaar Ministerie uitgevoerd feitenonderzoek. Op de officier van justitie rust de plicht om alle relevante – dus niet alleen belastende maar ook eventuele ontlastende – informatie te verzamelen en aan het procesdossier toe te voegen (art. 149a Sv). De verdachte is van oudsher object van onderzoek: hij hoeft niet actief bij te dragen aan het proces (van waarheidsvin-

* Mr. dr. M. Lochs is universitair docent straf- en strafprocesrecht bij ons Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.

** Prof. dr. J.W. de Keijser is hoogleraar criminologie bij het Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.

*** Prof. mr. J.H. Crijns is hoogleraar straf- en strafprocesrecht bij het Instituut voor Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.

1. Zie daarvoor de MvT bij het Wetboek van Strafvordering van 1926: *Kamerstukken II* 1913/14, 286, nr. 3, p. 6, alsook de MvT bij het wetsvoorstel tot vaststelling van het nieuwe Wetboek van Strafvordering: *Kamerstukken II* 2022/23, 36327, nr. 3, p. 11.
2. J.H. Crijns, 'Een kroniek van de strafrechtelijke waarheidsvinding', in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij & J.M. ten Voorde (red.), *De waarde van waarheid. Opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 15-55.
3. Vgl. J.W. de Keijser, *Als de waarheid eraan moet geloven* (oratie Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2017.
4. Vgl. in dit verband onder meer het evaluatierapport van de Commissie-Posthumus naar aanleiding van de Schiedammer parkmoord (bijlage bij *Kamerstukken II* 2004/05, 29800 VI, nr. 168) en het daaropvolgende Programma Versterking opsporing en vervolging van het OM, de politie en het NFI uit 2005 (bijlage bij *Kamerstukken II* 2005/06, 30300 VI, nr. 32).
5. Vgl. C.M.B. Liedenbaum e.a., *Focus in de opsporing. Een onderzoek naar de implementatie en uitvoering van de maatregelen uit het Programma Versterking Opsporing en Vervolging en het Programma Permanent Professioneel tegen de achtergrond van het voorkomen van tunnelvisie*, Den Haag: WODC 2015, p. 303-341 en p. 389-394 en R. Salet, *Opsporing, tegenspraak en veranderende frames. Een onderzoek naar tegenspraak in grootschalige rechercheonderzoeken* (diss. Nijmegen), Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2015, p. 284-285.

ding) en kan worden bijgestaan door een raadsman die is belast met eenzijdige belangenbehartiging.⁶ In die inrichting van onze strafrechtelijke procedure zit een zekere asymmetrie ingebakken. De rechter dient zich te buigen over de vraag of de verdachte schuldig is op basis van het door het Openbaar Ministerie samengestelde dossier dat die schuldige gedachte ondersteunt.⁷ Niettegenstaande de verplichting voor het Openbaar Ministerie om ook ontlastende informatie in het dossier op te nemen, staat de aan de menselijke aard en de opsporingspraktijk inherente neiging om te zoeken naar bevestiging van de geformuleerde hypothesen, vaak in de weg aan het actief en grondig zoeken naar informatie die de hypothese van schuld kan ontkrachten.⁸ Met name in zaken die bewijstechnisch dun en/of complex zijn, is dit problematisch.

Daar staat tegenover dat (de advocaat van) de verdachte ook informatie kan inbrengen en om de inzet van deskundigen voor de verdediging kan vragen. In dat verband is van belang dat de rechtspositie van de verdachte de afgelopen decennia is verbeterd, in die zin dat hij meer mogelijkheden heeft gekregen om (tijdig) om nader onderzoek te verzoeken en/of dit zelf te initiëren. Tegelijkertijd zijn met het toegenomen contradictoire karakter van het strafproces ook de verantwoordelijkheden van de verdediging toegenomen. Er wordt verwacht dat er tijdig en goed onderbouwd verzoeken tot nader onderzoek worden gedaan en verweren worden gevoerd.⁹ Wanneer de verdedigingsrechten niet, niet tijdig, of niet op de juiste wijze worden benut, kan de rechter daar gevolgen aan verbinden. Dat betekent onder meer dat in een (te) laat stadium gedane verzoeken eenvoudiger kunnen worden afgewezen, en de rechter minder aanleiding kan zien om ambtshalve nader onderzoek te gelasten wanneer de verdediging daar niet (op de juiste manier) om vraagt.¹⁰

In de praktijk komt de advocaat echter vaak relatief laat in actie. Dat heeft er enerzijds mee te maken dat de verdachte vaak pas van de verdenking op de hoogte raakt wanneer het opsporingsonderzoek al geruime tijd loopt. Bovendien wordt in de eerste periode na de eventuele aanhouding en het verhoor van de verdachte doorgaans slechts een beperkt deel van de processtukken verstrekt. Ook met de eventuele inschakeling van deskundigen raakt de verdediging vaak pas later bekend, laat staan dat er gelegenheid bestaat om inspraak te hebben in de vraagstelling aan of de keuze van de deskundigen. Mede gelet op die achterstand wordt door

de verdediging niet zelden de proces-strategische keuze gemaakt om eerst maar eens af te wachten wat politie en Openbaar Ministerie aan (belastende) informatie hebben weten te verzamelen. Deze gang van zaken wordt nog eens versterkt door het feit dat de verdachte na zijn aanhouding in veel gevallen eerst wordt bijgestaan door een piketadvocaat, die lang niet altijd ook rechtsbijstand in een later stadium van de procedure zal verlenen.

Als de verdediging dan in een later stadium alsnog de inzet van deskundigen wenst, dan wil zo'n verzoek nog wel eens sneuvelen bij de rechter(-commissaris). Zo moet de verdediging van goeden huize komen om de rechter(-commissaris) te overtuigen van de noodzaak van een nader onderzoek of een contra-expertise.¹¹ Weliswaar behoort in beginsel ook het zelfstandig inschakelen van deskundigen door de verdediging tot de mogelijkheden, maar om verschillende redenen is dit vaak evenmin haalbaar. Niet alleen zijn daaraan kosten verbonden die veel verdachten niet kunnen opbrengen, ook werken veel (forensisch) deskundigen uitsluitend in opdracht van het Openbaar Ministerie. Slaagt de verdediging er wel in zelf een deskundige in te schakelen, dan wordt deze vaak met grote argwaan bejegend door andere procesdeelnemers.¹² De verdediging is voor het laten uitvoeren van nader (deskundigen)onderzoek dus sterk afhankelijk van de officier van justitie of de rechter(-commissaris). Het is dan ook zeer de vraag in hoeverre er in ons systeem in dat opzicht sprake is van *equality of arms*.

Een en ander betekent dat het dossier dat de rechter ter voorbereiding op het onderzoek ter terechtzitting bestudeert doorgaans wordt gedomineerd door processtukken die het schuldige scenario van de tenlastelegging ondersteunen. Dit komt een evenwichtige waarheidsvinding niet ten goede. Voor zover tijdens het onderzoek ter terechtzitting dan toch (door de verdediging) onschuldige scenario's worden aangedragen, ontbreekt het in dat stadium nogal eens aan de resultaten van (forensisch) onderzoek dat vanuit het perspectief van dat scenario is uitgevoerd en zijn de mogelijkheden en bereidheid om dergelijk onderzoek alsnog uit te voeren vaak beperkt. Die dynamiek lijkt met de modernisering van het Wetboek van Strafvordering bepaald niet te veranderen.¹³ Met de grote nadruk die in het gemoderniseerde wetboek wordt gelegd op de zogenaamde 'beweging naar voren' wordt weliswaar beoogd de verdediging te bewegen al in een vroeger stadium

6. C.P.M. Cleiren, 'Waarheid in het strafproces: niet tot elke prijs', in: C.P.M. Cleiren, R.H. de Bock & C.J.M. Klaassen, *Het procesrecht en de waarheidsvinding*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2001, p. 9-31.

7. Zie ook J.W. de Keijser & P.J. van Koppen, 'De waarde van het bewijs', in: J.W. de Keijser, R. Horselenberg & A. Vredevelt (red.), *Tussen wet en wetenschap: de psychologie van het recht*, Den Haag: Boom juridisch 2024 (in druk).

8. Zie over deze problematiek H.F.M. Crombag, 'Over tunnelvisie', in: J.W. de Keijser, R. Horselenberg & A. Vredevelt (red.), *Tussen wet en wetenschap: de psychologie van het recht*, Den Haag: Boom juridisch 2024 (in druk).

9. Zie over de verbeterde rechtspositie van de verdachte onder meer T.N.B.M. Spronken, *Verdediging. Een onderzoek naar de normering van het optreden van advocaten in strafzaken* (diss. Maastricht), Deventer: Gouda Quint 2001 en J.M. ten Voorde, 'Het rechtskarakter van het strafrecht', de oratie van A.A.G. Peters (Utrecht, 1972)', *Strafblad* 2012-6, p. 441-449.

10. Vgl. P.T.C. van Kampen, 'De strafrechtadvocatuur anno 2011', *Strafblad* 2011-4, p. 29-35. Zie voorts M. Lochs & S.E. Iqbal, 'Tegenspraak in strafzaken: essentieel voor de waarheidsvinding in het contradictoire proces', *RMThemis* 2023, afl. 2, p. 96-108.

11. P.J. van Koppen, 'Deskundigen van het openbaar ministerie zijn anders dan deskundigen van de verdediging', *NJB* 2022, p. 1386-1391. Zie bijv. HR 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ3886, *NJ* 2013/179.

12. Van Koppen 2022.

13. Het wetsvoorstel daarvoor is in maart 2023 aanhangig gemaakt bij de Tweede Kamer (*Kamerstukken II* 2022/23, 36327, nr. 2).

eventuele onderzoekswensen op tafel te leggen; tegelijkertijd wordt gesignaleerd dat de randvoorwaarden daarvoor niet steeds in voldoende mate lijken te worden gerealiseerd.¹⁴ Naast de hiervoor al genoemde problematiek van het tijdig verstrekken van processtukken, is bijvoorbeeld van cruciaal belang dat verdachten in een vroeg stadium over (adequate) juridische bijstand kunnen beschikken. Met name over de positie van de verdachte zonder rechtsbijstand bestaan dan ook zorgen.¹⁵ Wanneer de verwachtingen van het leveren van (tijdige) tegenspraak door de verdediging toenemen, maar de middelen om deze verwachtingen in te lossen achterblijven, dan zal dat de zojuist geschetste asymmetrie alleen maar versterken.

3. Een weeffout in het systeem

Om goede alternatieve scenario's te kunnen formuleren in een vroegtijdig stadium, is wetenschappelijke, forensische en strafrechtelijke kennis en ervaring nodig. Daarnaast zijn daar tijd en middelen voor nodig. Doordat het opsporingsproces wordt uitgevoerd door de opsporingsautoriteiten en geleid door het Openbaar Ministerie, en doordat – om redenen zoals zojuist benoemd – de verdediging vaak relatief laat en met onvoldoende middelen in actie komt, zijn alternatieve scenario's in strafzaken vaak (nagenoeg) afwezig, tamelijk vergezocht, of matig onderbouwd en (daardoor) weinig plausibel. En vanwege de late inbreng van dergelijke scenario's is verder (forensisch) onderzoek in het licht van die scenario's vaak niet of minder goed mogelijk, bijvoorbeeld omdat een plaats delict allang is opgedoekt. Dat neemt overigens niet weg dat het belang van scenariodenken in de opsporing de afgelopen jaren wel nadrukkelijk onder de aandacht is en er op dit vlak ook de nodige praktische initiatieven worden ontplooid.¹⁶ Aldus constateren wij dat de *combinatie* van benodigde kennis, ervaring en middelen bij geen van de procesdeelnemers in voldoende mate aanwezig is. En als deze combinatie er al zou zijn, dan is er, vanwege de enorme tijdsdruk, vaak te weinig gelegenheid om deze optimaal in te zetten. Bovendien ontbreekt het in ieder geval de verdediging, als gezegd, vaak aan middelen om zelfstandig deskundigen in te schakelen, dan wel nader door de rechter(-commissaris) gelast deskundigenonderzoek af te dwingen. Zo bezien, is er sprake van een systemische weeffout; het belang van het tijdig formuleren van kwalitatief hoogstaande alternatieve scenario's wordt wel-

iswaar erkend, maar de middelen en randvoorwaarden daarvoor – in termen van interdisciplinaire kennis, ervaring, tijd en middelen – ontbreken. Bovendien: wie zou dat dan kunnen en moeten doen?

4. Noodzaak tot verdieping van de problematiek en het verkennen van mogelijke oplossingsrichtingen

Het voorgaande geeft aanleiding om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om te waarborgen dat in strafzaken al in een vroeg stadium kwalitatief hoogstaande en relevante alternatieve scenario's en hypothesen worden geformuleerd. Daarvoor is allereerst van belang om de geschetste problematiek vanuit verschillende voor de strafrechtspleging relevante perspectieven nader uit te diepen. Vervolgens kan worden nagedacht over mogelijke oplossingsrichtingen. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om versterking van mogelijkheden of waarborgen die deels al in het strafproces aanwezig zijn, maar ook om de introductie van nieuwe elementen.

Gelet op het voorgaande is een eerste voor de hand liggende denkrichting het verbeteren van de mogelijkheden voor de verdediging om in een (zeer) vroeg stadium inbreng bij het proces van waarheidsvinding te leveren. Gedacht kan worden aan een substantiële uitbreiding van de (zelfstandige) mogelijkheden voor de verdediging om (forensisch) deskundigen in te schakelen. In dat verband zou de toegang van de verdediging tot zowel deskundigen (bijvoorbeeld bij het NFI) moeten worden verbeterd als tot de onderliggende stukken,¹⁷ waarbij bijvoorbeeld ook valt te denken aan meer ruimhartige toegang tot informatie die uiteindelijk niet in het strafdossier terechtkomt.¹⁸ Een complicerende factor is echter dat bij aanvang van het opsporingsonderzoek soms nog geen verdachte, laat staan een advocaat, in beeld is. Om in die gevallen toch inspraak vanuit verdedigingsperspectief te kunnen realiseren, kan worden gedacht aan het – in bepaalde typen zaken¹⁹ – (verplicht) inschakelen van een piketadvocaat die inzage krijgt in de beschikbare informatie en wordt betrokken bij besprekingen.²⁰ Uiteraard roept dit direct veel vragen op, bijvoorbeeld over de (praktische en financiële) haalbaarheid, de selectie en eventuele opleiding van advocaten en de vraag wat met de inbreng van de advocaat moet gebeuren. Maar ook de meer principiële vragen zoals in hoeverre een zinvolle bijdrage vanuit verdedigingsperspectief überhaupt mogelijk is wanneer nog geen

14. P.T.C. van Kampen e.a., *Mind the gap. Modernisering Wetboek van Strafvordering: consequenties voor de verdediging*, Den Haag: WODC 2018, p. 270-274.

15. Vgl. in dit verband ook het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State over het nieuwe Wetboek van Strafvordering, 6 april 2022, onder meer te vinden in *Kamerstukken II* 2022/23, 36327, nr. 4.

16. Vgl. C.G.D. Epskamp-Dudink, *Van watskeburt tot whodunit. Stap voor stap scenario's reconstrueren in de opsporing*, Den Haag: Boom criminologie 2023 en C.J. de Poot, *De reconstructie van strafbare feiten*, Den Haag: Boom criminologie 2018.

17. Anders dan bijvoorbeeld in HR 22 november 2005, ECLI:NL:HR:2005:AU2250, NJ 2006/34, m.nt. Reijntjes, waarin een verzoek om aanvulling van het dossier met de bij het door het NFI uitgevoerde DNA-onderzoek behorende piekprofielen werd afgewezen.

18. Bijvoorbeeld enigszins vergelijkbaar met de in sommige *common-law*-stelsels bestaande toegang tot zogenaamd *unused material*. Zie hierover uitgebreider D.K. Brown, 'Evidence Discovery and Disclosure in Common Law Jurisdictions', in: D.K. Brown, J.I. Turner & B. Weisser (red.), *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Oxford: Oxford University Press 2019, p. 543-565.

19. Bijvoorbeeld bij levensdelicten en ernstige zedendelicten. Vgl. in dit verband de specifieke criteria die gelden voor de inschakeling van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ). Zie daarvoor de 'Politie-instructie Zeden Kinderpornografie Kindersekstoerisme', 2016, p. 10 en R. Roodbeen e.a., *Onderzoek taken en taakuitvoering Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken*, Den Haag: WODC 2023.

20. Zoals de zogenoemde FIT-gesprekken (forensische intakegesprekken). Zie daarover ook Van Koppen 2022, p. 1386-1387 en K. Twisk, J.H. Crijns & J.W. de Keijser, 'Actie is reactie. Hoog tijd voor het klaren van de mist rond de vraagstelling aan forensisch technisch deskundigen in strafzaken', *EeR* 2022, afl. 5, p. 164-174.

overleg tussen advocaat en cliënt heeft kunnen plaatsvinden, alsmede wat de rol van deze piketadvocaat kan en mag zijn wanneer eenmaal een verdachte is aangehouden.

Een tweede, meer intern gerichte, oplossingsrichting kan worden gezocht in de organisatie van politie en Openbaar Ministerie en hun onderscheiden taken. Gelet op de beperkingen van de eerder geïntroduceerde tegenspraakmechanismen,²¹ kan bijvoorbeeld de vraag opkomen of een andere (gezags)verhouding tussen het Openbaar Ministerie en de politie tot effectievere tegenspraak zou kunnen leiden. Moet een duidelijker scheiding tussen opsporing enerzijds en vervolging(sbeslissing) anderzijds worden overwogen, opdat het Openbaar Ministerie op wat grotere afstand de kwaliteit van de opsporing in concrete strafzaken kan beoordelen? En zo ja, hoe zou dit er qua organisatie en taakverdeling kunnen uitzien en in hoeverre is een dergelijke toch tamelijk fundamentele verandering in gezagsverhoudingen wenselijk en haalbaar, mede gelet op de constitutionele en institutionele inrichting van de strafrechtspleging als geheel?²²

In de derde plaats kan een oplossing worden gezocht in de introductie van een onafhankelijk en multidisciplinair samengesteld adviesorgaan dat al in een zeer vroeg stadium in het strafproces wordt betrokken met het oog op het formuleren van mogelijke alternatieve scenario's. Duidelijk is dat dan meteen ook tal van vragen rijzen over onder meer de positionering, samenstelling, middelen en bevoegdheden van een dergelijk orgaan, alsook de (financiële en capacitaire) haalbaarheid en de vraag hoe vrijblijvend of dwingend de inzet en de adviezen van een dergelijk orgaan zouden moeten zijn. Tot op zekere hoogte kan hierbij inspiratie worden geput uit de taak, inrichting en mogelijkheden van de Adviescommissie Afgesloten Strafbzaken (ACAS), zij het dat deze haar werk pas doet in de context van een mogelijke herziening, waar een nieuw op te richten adviesorgaan juist zijn werk zou doen in het prille begin van het proces van waarheidsvinding in strafzaken om zodoende de kwaliteit daarvan te bevorderen.

De hier genoemde denkrichtingen zijn vanzelfsprekend slechts een aanzet tot verdere gedachtevorming. Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de problematiek én de mogelijke oplossingsrichtingen, is het van belang om deze vanuit uiteenlopende invalshoeken te belichten. Het gaat daarbij vanzelfsprekend om de verschillende perspectieven vanuit de praktijk van de (forensische) opsporing en de strafrechtspleging. Daarnaast zijn de inzichten vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines van belang, zoals de strafrechtswetenschap, de forensische wetenschap, de rechtstheorie en de rechtspsychologie. Om die reden hebben wij voor dit themanummer een breed scala aan auteurs benaderd om te reflecteren op de geschetste problematiek en om na te denken over mogelijke oplossingsrichtingen, in de hoop daarmee een nieuwe impuls

te geven aan het streven naar evenwichtige waarheidsvinding in het strafproces.

5. De bijdragen aan dit themanummer

In dit themanummer wordt door verschillende auteurs en vanuit verschillende perspectieven gereflecteerd op de wijze waarop scenariodenken in (de vroege stadia van) het strafproces vorm kan krijgen. In de eerste bijdrage richten *Jellema* en *Mackor* zich op de vraag hoe scenariodenken in het strafproces moet worden geconceptualiseerd. Zij betogen dat het – anders dan vaak wordt gezegd – niet *per se* gaat om falsificatie, maar om het zoeken naar ontlastend bewijs, meestal aan de hand van alternatieve scenario's die leiden tot toetsbare voorspellingen. Dat helpt de deelnemers aan het strafproces om in alle fasen van de procedure aandacht te besteden aan ontlastend bewijs. Dat is van belang, omdat uit onderzoek blijkt dat niet zozeer het overwegen van alternatieve scenario's, maar juist het zoeken naar ontlastend bewijs effectief is om tunnelvisie en *confirmation bias* tegen te gaan.

De bijdrage van *De Gruijter*, *Limborgh* en *Zuidberg* richt zich op de complexiteit van (forensisch) onderzoek op de plaats delict en de mogelijkheden om bij het sporenonderzoek op de plaats delict te anticiperen op scenario's die in de toekomst kunnen worden opgeworpen. De auteurs schetsen allereerst de uitdagingen waar de forensisch rechercheur mee te maken kan hebben. Vervolgens formuleren zij drie voorstellen die de forensisch rechercheur praktische handvatten kunnen bieden om al tijdens het onderzoek op de plaats delict rekening te houden met mogelijke alternatieve scenario's. In de eerste plaats benadrukken zij het belang van een methode die forensisch rechercheurs begeleidt in het nemen van denkstappen door kleine onderdelen van het scenario (de scenes) en de bijbehorende handelingen in een iteratief proces te (her)overwegen. Daarbij wordt onderstreept dat het van belang is om de denkstappen en de besluitvorming op transparante wijze met de andere actoren in het strafproces te delen. Ten tweede bevelen zij aan dat forensisch rechercheurs tijdens het onderzoek op de plaats delict toegang moeten hebben tot (externe) kennis, bijvoorbeeld in de vorm van een database, die kan bijdragen aan het op zinvolle wijze zoeken naar en veiligstellen van sporen. Ten derde wijzen zij op het belang dat forensisch rechercheurs daadwerkelijk leren om te anticiperen op mogelijke alternatieve scenario's die (op een later moment) door de verdachte zouden kunnen worden aangedragen.

Deze derde aanbeveling, het anticiperen op alternatieve scenario's, vormt tevens het centrale thema van de bijdrage van *De Koeijer*, *Limborgh*, *Aarts* en *Kokshoorn*. Daarin concentreren zij zich op het belang van omgevingsbemonsteringen. Dat zijn bemonsteringen in de directe of ruime omgeving van een voor het onderzoek cruciaal geacht(e) spoor of sporendrager, of van vergelijkbare voorwerpen in die omgeving. Met dergelijke omgevingsbemonsteringen kan later meer duiding

21. Vgl. Liedenbaum e.a. 2015.

22. Wellicht kan inspiratie worden gevonden in het rechtstelsel van Engeland en Wales, waar de verantwoordelijkheid voor de opsporing bij de politie zelf ligt en het Openbaar Ministerie (*Crown Prosecution Service*) vervolgens op basis van de door de politie aangeleverde resultaten zelfstandig beslist om al dan niet tot vervolging over te gaan.

worden gegeven aan de aangetroffen cruciale sporen of sporendragers. Aan de hand van verschillende praktische voorbeelden maken zij inzichtelijk welke soorten omgevingsbemonsteringen kunnen worden genomen en op welke wijze onderzoek aan deze bemonsteringen kan bijdragen aan het kunnen duiden van mogelijke (in een later stadium) aangedragen alternatieve scenario's.

De Poot en *Epskamp-Dudink* verruimen de blik in hun bijdrage van het onderzoek op de plaats delict naar het bredere opsporingsonderzoek. Zij geven eerst een historische schets van de aandacht voor de problematiek rondom het zorgvuldig reconstrueren van strafbare feiten in het opsporingsonderzoek. Vervolgens werken zij het in het opsporingsonderzoek veel gebruikte denkkader van de zeven gouden W's (wie, wat, waar, waarmee, op welke wijze, wanneer en waarom) nader uit. Met een denkkader waarin de 'wat is er gebeurd'- en 'wie heeft het gedaan'-vraag in kleine delen is opgeknipt, kan meer systematisch worden gewerkt aan een scenarioreconstructie waarin expliciet wordt gemaakt op basis van welke informatie het scenario is opgebouwd. Dat maakt aannames en (mogelijk verkeerde) veronderstellingen in een vroeg stadium inzichtelijk. Bovendien benadrukken de auteurs het belang van het transparant maken van de overwogen en onderzochte hypothesen en de daarop gerichte onderzoekshandelingen door deze in het strafdossier te expliciteren.

In de bijdrage van *Van Koppen* wordt het belang en de complexiteit van scenariodenken gezien vanuit een rechtspsychologisch perspectief. Van Koppen signaleert dat scenariodenken een steeds grotere rol is gaan spelen in het strafproces en bespreekt zeven valkuilen die zich hierbij kunnen voordoen. Zo wijst hij op het risico dat weliswaar wordt geconstateerd dat het bewijs bij het schuldige scenario past, maar niet goed wordt vastgesteld of dat bewijs daadwerkelijk discrimineert tussen het schuldige en een of meer alternatieve scenario's. Een andere valkuil is dat onvoldoende wordt onderkend dat scenario's dynamisch zijn en steeds opnieuw moeten worden gewogen en eventueel aangepast op basis van nieuwe informatie. Van Koppen wijst verder op het feit dat scenariodenken kan worden gecompliceerd door de beperkingen van de juridische kaders van het strafproces waarbinnen de discussie over de verdenking wordt gevoerd.

Op die juridische kaders wordt ingegaan door *Aben* en *Dubelaar*, die zich in hun bijdrage concentreren op de wijze waarop scenariodenken vorm en inhoud kan krijgen in de afzonderlijke fasen van bewijsvergaring enerzijds en van bewijswaardering en bewijsmotivering

anderzijds, waarbij zij laten zien dat beide fasen elkaar over en weer beïnvloeden. De auteurs schetsen hoe de opkomst van het scenariomodel in de strafrechtspraak zichtbaar is in verbeterde bewijsmotiveringen. Zij argumenteren dat een consequente toepassing van het scenariomodel bij de bewijswaardering en bewijsmotivering kan bijdragen aan tijdig en adequaat onderzoek naar scenario's in het opsporingsonderzoek, terwijl andersom het consequent doorvoeren van scenariodenken in de fase van bewijsvergaring onontbeerlijk is voor (de kwaliteit van) de bewijswaardering en de bewijsmotivering. Voor de vraag welke scenario's moeten worden onderzocht is de verklaring van de verdachte van grote betekenis, zo stellen de auteurs. Zij wijzen echter ook op de eigen verantwoordelijkheid van de rechter in dezen. In dat verband bespreken zij de met het gemoderniseerde Wetboek van Strafvordering voorgestane 'beweging naar voren' en het belang van initiatieven en activiteiten van de verdediging voor het formuleren en onderzoeken van alternatieve scenario's. Zij besluiten hun bijdrage dan ook met de conclusie dat de randvoorwaarden voor een adequate en effectieve verdediging moeten worden herijkt.

6. Tot besluit

De thematiek van het vroegtijdig opstellen en onderzoeken van scenario's voor evenwichtige waarheidsvinding in het strafproces kent vele kanten, zoals blijkt uit de veelzijdige bijdragen aan dit themanummer. De bijdragen laten zien dat scenariodenken zowel in het wetenschappelijk debat als in de praktijk van de opsporing en de strafrechtspiegeling volop in de belangstelling staat. De combinatie van rechtstheoretische gedachtevorming, strafrechtelijke en rechtspsychologische perspectieven, alsook de meer praktisch gerichte handvatten voor de (forensische) opsporing maken dat dit themanummer wat ons betreft een waardevolle bijdrage kan leveren aan het denken over de hiervoor door ons geschetste problematiek. Tegelijk hopen wij dat het een impuls kan geven aan verdere gedachtevorming over dit onderwerp. Gelet op de complexiteit van de thematiek zal duidelijk zijn dat er alle aanleiding is om, zowel in de wetenschap als in de strafrechtspraktijk en in het kader van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering, aandacht te blijven besteden aan mogelijkheden tot verbetering van de evenwichtigheid van de waarheidsvinding in strafzaken. De in deze inleiding door ons geopperde oplossingsrichtingen en de in de verschillende bijdragen nader uitgewerkte zienswijzen en handvatten bieden daarvoor volop aanknopingspunten.